

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбувається реформування системи вищої освіти, що відповідає перспективним світовим тенденціям. Як зазначає Я.Нейматов, змінюється роль і структура освіти: вона стає не похідним, а визначальним чинником економічного росту, вона вже не стільки задовольняє суспільні потреби, скільки формує майбутні суспільні можливості [3:13]. Держава потребує висококваліфікованих спеціалістів, здатних до ефективної професійної роботи за фахом і конкурентоспроможних на ринку праці, тобто фахівців, компетентних у своїй предметній галузі. Покращення якості підготовки фахівців стає першочерговим завданням вищої школи, для розв'язання якого необхідно вдосконалення форм, методів і технологій організації навчального процесу, зокрема, впровадження інноваційних технологій навчання.

Одним із шляхів модернізації освіти є компетентнісний підхід, що активно витісняє знанняву парадигму з дидактики, передбачає не тільки засвоєння інформації, а й уміння ефективно застосовувати отримані знання на практиці, сприяє виробленню у студентів навичок думати й приймати рішення залежно від конкретної ситуації. У зв'язку з процесами глобалізації і інтеграції економіки, культури, суспільно-державних структур та освітніх систем різних країн та змінами, що відбуваються у світі, зростають вимоги до комунікативної компетенції випускників.

Значний внесок у розробку проблем формування комунікативної компетенції фахівця, дослідження комунікативного підходу при вивченні дисциплін зробили Н. Бориско, О. Бодальов, І. Зимня, В. Кан-Калик, С. Караман, Г. Китайгородська, Л. Лисак, О. Леонтьєв, В. Михайлюк, С.Ніколаєва, О.Павленко, Л.Паламар, Т.Панько, Т.Симоненко, Н.Тоцька, Ю.Федоренко та ін.

Проблемам педагогічної інноватики, дослідженню інноваційних технологій присвячено роботи Н. Артикуци, І. Дичківської, О. Дубасенюк, Л. Даниленко, М. Кларіна, Н. Кузьміної, В. Паламарчук, О. Пехоти, О. Семенов, С. Сисоевої, В. Сластьоніна, Л. Струганець, Н.Юсуфбекової та ін.

Пошуки інноваційних технологій навчання майбутніх юристів для формування комунікативної компетенції є цілком актуальні і потребують подальшого вивчення.

Метою дослідження є аналіз найефективніших технологій у мовленнєвій підготовці студентів вищих юридичних закладів освіти, висвітлення досвіду їх використання для формування комунікативної компетенції майбутніх правників.

Проблема визначення ключових компетенцій особистості активно обговорюється вітчизняними дослідниками (І.Зимня, І.Зязюн, В.Красєвський, А.Новіков, О.Овчарук, О.Пометун, Г.Селевко та ін). Так, І.Зимня серед ключових компетенцій особистості виділяє три групи: 1) компетенції, що стосуються самої людини як особистості, суб'єкта діяльності, спілкування; 2) компетенції, що стосуються соціальної взаємодії людини і соціальної сфери; 3) компетенції, що стосуються діяльності людини [2].

В аспекті нашого дослідження зупинимося на комунікативній компетенції, яку дослідниця виокремлює у межах другої групи компетенцій – компетенцій у спілкуванні, що охоплюють усне, писемне спілкування, діалог, монолог, породження і сприйняття тексту; знання і дотримання традицій, ритуалу, етикету; крос-культурне спілкування; ділове листування; діловодство, бізнес-мову; іншомовне спілкування; комунікативні завдання, рівні впливу на реципієнта.

Під комунікативною компетенцією можна розуміти "знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації" [5:11].

Компетенції щодо опанування усної і письмової комунікації є особливо важливими для роботи юристів, сфера діяльності яких належить до галузей підвищеної мовленнєвої відповідальності, оскільки бездоганне володіння мовою стає ознакою професійної кваліфікації правника.

Юристу за родом своєї діяльності доводиться не тільки оперувати законом, але й роз'яснювати, доводити, переконувати. Тому він повинен бути професійним комунікантом, тобто вміти активно використовувати спеціальні прийоми впливу на людей, що дозволяють йому досягти комунікативної мети з меншими часовими й енергетичними втратами" [1: 9]. Чим вищий рівень міжособистісного спілкування юриста, тим ефективніше він розв'язує професійні завдання.

Комунікативна компетенція майбутніх правників вищих юридичних закладів освіти формується у процесі вивчення таких лінгвістичних навчальних дисциплін, як "Українська мова професійного спрямування", "Мова юридичного фаху", "Культура професійного мовлення". Особливе місце серед культурологічних дисциплін належить "Риторичі", універсальній дисципліні, спрямованій на розвиток мовлення, підвищення мовленнєвої культури, формування вмінь та навичок раціональної мовленнєвої поведінки в різних ситуаціях професійного спілкування.

Важливе значення в системі підготовки фахівців-юристів для формування комунікативної компетенції мають інноваційні технології навчання, зокрема ігрові, діалогові, тренінгові тощо. О.Дубасенюк зазначає, що інноваційний підхід до навчального процесу спрямований на особистісний розвиток майбутніх фахівців, їхню здатність набувати нового досвіду на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання пошуку [4: 8].

Розглянемо найефективніші технології, що використовуються нами на заняттях з риторики. Особливої актуальності набувають діалогові технології, пов'язані зі створенням комунікативного середовища, розширенням простору співпраці студентів між собою та викладачем. У наш час діалог виступає як найбільш дієвий засіб побудови складних систем відносин людей у різних сферах суспільного життя, зокрема у сфері освіти. Важливе значення має діалог і у професійній діяльності юриста, оскільки саме від успішного проведення бесід, консультацій, розмов, допитів залежить результат роботи правника й досягнення поставлених ним цілей.

Одним із центральних завдань сучасної вищої школи є формування в студентів культури діалогу. До діалогових технологій, що використовуються на заняттях з риторики, можна віднести проблемно-пошукові діалоги, навчальні дискусії, евристичні бесіди, аналіз конкретних ситуацій тощо.

Формування комунікативної компетенції майбутніх правників можливе за умови моделювання в навчальному процесі типових ситуацій реального спілкування, що виникають у різних сферах життя, зокрема професійного, і стосуються різних тем. Застосування таких технологій надає можливість студентам проявити активність, дозволяє спрогнозувати можливу комунікативну поведінку учасників, обрати відповідні мовні засоби для досягнення комунікативної мети, розвиває пізнавальні здібності. Ефективними формами роботи на занятті можуть стати завдання на складання діалогів на запропоновані теми. Наприклад, 1. Уявіть, що до вашого навчального закладу завітав журналіст. Спрогнозуйте його можливі запитання про роль комунікативної культури в професії юриста та запропонуйте відповіді. 2. Змодельуйте діалог за таким сюжетом: ви потребуєте консультації у вашого наукового керівника щодо написання курсової роботи.

Для розв'язання суперечливих питань проводяться семінари-дискусії, що являють собою процес діалогічного спілкування учасників, у ході якого відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні й розв'язанні теоретичних і практичних проблем. Водночас дискусія надає можливість кожному учаснику визначити й відстояти власну позицію, формує вміння слухати й аргументувати свою точку зору. Важливо обрати тему дискусії. Вона має бути актуальною та проблемною. Наприклад, "Чи потрібно змінити Конституцію України?" або "Тестове оцінювання знань: переваги та недоліки". Темою дискусії може стати певний вислів, сентенція відомої постаті в історії літератури, культури тощо. Наприклад, "Нехтувати судом людей неважко, нехтувати власним судом – неможливо" (О.Пушкін), "Слова – це теж вчинки" (А.Франс).

Можна ускладнювати завдання, використовуючи технології "Займи позицію" або "Зміни позицію", сутність яких полягає в тому, що всі учасники мають визначитися зі своєю позицією стосовно обговорюваної проблеми, обравши при цьому той чи інший з полярних варіантів. Викладач може на свій розсуд розподілити учасників обговорення у пари або групи, чи врахувати особисті бажання студентів.

Цікавою стане дискусія, в основу якої покладено не суперечливу проблему, а дві протилежні тези. Наприклад, "Усі люди народжуються добрими" (Конфуцій) та "Люди завжди злі, поки їх не примусить до добра необхідність" (Макіавеллі). Мета проведення такої дискусії – навчити студентів аргументовано відстоювати свою точку зору, активно слухаючи інших й об'єктивно аналізуючи чужі висловлювання.

У сучасних умовах значно зростає роль ігрових технологій, що включають у себе будь-яку взаємодію викладача та студентів через реалізацію певного сюжету. Рольова гра є ефективною технологією у процесі навчання риторики, адже виконує кілька функцій, зокрема, навчальну (дозволяє отримати нові знання, сформувати уміння та навички), розвивальну (сприяє розвитку самостійності, самокритичності, пам'яті, уваги, формує світогляд), виховну (здійснює вплив на поведінку, формує почуття й переконання, культуру спілкування).

Застосування гри сприяє зняттю психологічного напруження в поведінці студента, підвищенню його мотивації, розвитку пізнавальних можливостей та інтересів, прагненню до творчої самореалізації тощо. Зазвичай елементи гри можна впроваджувати на кожному семінарському занятті з риторики, проте використання гри як самостійної форми організації навчального процесу передбачає ретельну, кропітку роботу як викладача, так і студентів.

У рольовій грі можна визначити три фази: 1) фазу підготовки до гри (з'ясування фабули гри, розподіл ролей, інструктаж учасників гри, підготовка ролей); 2) фазу власне гри, що включає програвання ситуацій і ролей кожним її учасником; 3) фазу після гри, що передбачає рефлексію, аналіз студентами проведеної гри.

Проілюструємо використання рольової гри на занятті з риторики. Програму дисципліни "Риторика" побудовано на принципах історизму, логічності, послідовності, зв'язку теорії з практикою. Наприклад, при вивченні студентами теми "Судове красномовство: жанри, специфіка" безпосередньому проведенню гри передують лекційне заняття, що передбачає подання теоретичних відомостей про особливості судового красномовства, роль і завдання кожного учасника судового процесу, мовні особливості промов тощо. Доречним тут стає використання мультимедійних презентацій, що демонструють уривки зі справжніх судових процесів. Закріплення отриманих відомостей відбувається на семінарському занятті, яке може бути проведене у формі інтерактивного діалогу.

Підготовка до проведення гри – чи не найскладніший етап. Дуже важливо обрати фабулу майбутнього судового процесу, що не тільки зацікавить студентів, буде актуальною, а й не суперечитиме закону, відповідатиме принципам об'єктивності та логічності. Наступним кроком стає розподіл ролей для гри. Здійснюючи його, викладач, по-перше, враховує зацікавленість і прагнення самих студентів узяти участь у грі й виконати певну соціальну та комунікативну роль, по-друге, може залучити до гри тих студентів, які зазвичай вирізняються певною пасивністю на заняттях, з метою стимулювання й розвитку в них самостійності та творчості.

Проведення гри – цікавий і водночас нелегкий етап, оскільки, незважаючи на певний сценарій, завжди можуть виникнути ситуації, що вимагають швидкого реагування, імпровізації як з боку студентів, так і з боку викладача. У ході проведення гри розвиваються такі комунікативні уміння, як уміння ставити запитання, адекватно до ситуації і комунікативній ролі використовувати мовні засоби, швидко та правильно орієнтуватися в умовах спілкування, відповідно обираючи комунікативну стратегію і тактику.

Важливою стадією у проведенні гри є стадія рефлексії. Учасники гри та інші студенти-спостерігачі всебічно обговорюють і аналізують побачене й почуте під час проведення гри, подають свої пропозиції, зауваження, рекомендації. З цією метою викладач може обрати так званих експертів, що слідкуватимуть за ходом проведення гри і занотовуватимуть свої зауваження з метою подальшого обговорення. Функція викладача при цьому – консультативно-координувальна. Дуже важливо не тільки помітити ті моменти, що були невдалими під час гри, а й у коректній формі висловити конструктивні пропозиції для покращення як змістового наповнення заняття, так і виконавської майстерності кожного учасника, дбаючи про відповідність соціальній і комунікативній поведінці.

Елементи рольових ігор можуть упроваджуватися на кожному семінарському занятті, що дозволяє залучити до спілкування максимальну кількість студентів. Так, наприклад, для спроби відчутти себе у різних комунікативних ролях, змодельувати професійну діяльність у спеціально створених для цього умовах, що відображають реальну обстановку, можна використовувати гру "Проведення допиту". Мета гри – відповідно до соціальної ролі виконати комунікативні дії.

Під час семінарських занять можуть застосовуватися як ігри, де учасники є носіями однієї соціальної ролі, наприклад, студент-студент, так й ігри, коли учасники виконують різні соціальні ролі, наприклад, студент-викладач.

Обов'язковим видом роботи, передбаченим програмою, є підготовка студентами доповідей на задані теми. Зважаючи на брак часу, що відводиться на вивчення матеріалу, потрібно так організувати роботу студентів, щоб надати можливість для якісної підготовки (репетиції) до безпосереднього виголошення, сприяти розвитку вміння синтезувати інформацію й вибирати саме те, що є доречним відповідно до конкретної ситуації, аудиторії, мети спілкування тощо. Не менш важливою є організація інших учасників заняття. Викладач має давати попередню установку на активне слухання, ставлення запитань, обговорення й аналіз.

Отже, використання на заняттях інноваційних технологій навчання, зокрема ігрових, діалогових, створення комунікативних ситуацій, підвищує мотивацію студентів до навчання, сприяє розвитку цікавості, стимулює студентів до активної мовленнєвої діяльності, дозволяє, з одного боку, індивідуалізувати навчання, надаючи можливість кожному обрати мовленнєву поведінку, з іншого – створює умови для розвитку групової роботи, розвиваючи здатність знайти спільне рішення.

Досвід упровадження зазначених технологій переконує у їх ефективності для розвитку таких комунікативних умінь, як уміння правильно спланувати своє мовлення, знайти адекватні комунікативні засоби для передачі змісту; уміння швидко, оперативно та правильно орієнтуватися в умовах спілкування, що змінюються; вміння постійно відчувати й підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні; володіння невербальними засобами спілкування; установлення контакту тощо. Застосовані в комплексі з традиційними інноваційні технології сприяють формуванню комунікативної компетенції майбутніх правників, що є однією зі складових комплексної підготовки фахівця вищого навчального закладу, готового до здійснення своїх професійних обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Введенская Л.А.* Риторика для юристов: Учебное пособие / Л.А.Введенская, Л.Г. Павлова. – Изд. 5-е.-Ростов н/Д: Фенікс, 2006.-576с.

2. *Зимняя И.А.* Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования // Интернет-журнал "Эйдос". - 2006. – 5 мая. <http://www.eidos.ru/jornal/2006/0505/htm>.

3. *Нейматов Я.М.* Образование в XXI веке: тенденции и прогнозы / Я.М. Нейматов. – М.: Алгоритм, 2002. – 480 с.

4. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін. Зб. наук.-метод. праць / За ред. О.А.Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 261 с.

5. *Павленко О.О.* Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / О.О. Павленко. – К., 2005. – 29 с.

Подано до редакції 07.08.09.

РЕЗЮМЕ

Статтю присвячено дослідженню найефективніших інноваційних технологій навчання, зокрема ігрових, діалогових, та їх впливу на формування комунікативної компетенції майбутніх правників.

Ключові слова: комунікативна компетенція, діалогові технології, ігрові технології.

Н.В. Азарова

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ КОМУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ЮРИСТОВ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию наиболее эффективных инновационных технологий обучения, в частности, игровых, диалоговых, и их влиянию на формирование коммуникативной компетенции будущих юристов.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, диалоговые технологии, игровые технологии.

N.V. Azarova

APPLICATION OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN FORMATION OF FUTURE LAWYERS' COMMUNICATIVE COMPETENCE

SUMMARY

The article is dedicated to researching some most efficient innovative educational technologies (i.e. gaming and dialogue ones) and their influence upon formation of future lawyers' communicative competence.

Keywords: communicative competence, dialogue technologies, gaming technologies.